

Μικρασιατική καταστροφή

Από τον θρίαμβο στην τραγωδία (1919-1922) μέσα από πηγές και περιγραφές αυτοπτών μαρτύρων

Γράφει, η Φιλολόγος Έλενα Σπίνουλα-Ζαβιτσανάκη, Γενική Γραμματέας της Βυρωνικής Εταιρείας Ιεράς Πόλεως Μεσολογίου. –Βρίσκεται στην Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη της Βυρωνικής Εταιρείας.

Συμπληρώθηκαν εκατό χρόνια από την μικρασιατική καταστροφή, που καθόρισε με τρόπο τραγικό την Ιστορία του νεότερου ελληνισμού. Το μαρτύριο της πρωτεύουσας της Ιωνίας υπήρξε η αποκορύφωση της εκτεταμένης ανθρώπινης τραγωδίας και ταυτίστηκε με τις πιο οδυνηρές στιγμές του ελληνισμού στην σύγχρονη εποχή.

Η Σμύρνη μια κοσμόπολη του 19^{ου} και του πρώιμου 20^{ου} αιώνα με μια πολυπληθή και ακμάζουσα ελληνική κοινότητα, ήταν η Μητρόπολη του Μικρασιατικού ελληνισμού. Στις μέρες μας παρά τα ευρωπαϊκά της πρόσωπο, δεν ανακαλεί κάτι από το κοσμοπολίτικο παρελθόν της αλλά ζωντανεύει το μύθο της μέσα από τις αναμνήσεις, τις εικόνες και τις σελίδες των βιβλίων.

Η Ελλάδα διέθετε ιστορικούς τίτλους 3.000 χρόνων στα μικρασιατικά εδάφη, ενώ η μεγαλύτερη και ισχυρότερη μειονότητα της περιοχής ήταν η ελληνική αποτελούμενη από 2.500.000 Έλληνες.

Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί τις δραματικές εξελίξεις που θα ακολουθούσαν και τις αρνητικές συνέπειές τους για τον Ελληνισμό, όταν στις 29 Απριλίου 1919 ο Βενιζέλος τηλεγραφούσε στο υπουργείο εξωτερικών: *«Αυτήν την στιγμήν το Ανώτατον Συμβούλιον της Συνδιασκέψεως απεφάσισεν όπως το εκστατευτικόν σώμα αποχωρήσει αμέσως δια Σμύρνην. Η απόφασις ελήφθη παμψηφεί. Ζήτω το έθνος!»* και οι Σμυρναίοι άκουγαν από τα χείλη του πλοιάρχου Μαυρουδή το διάγγελμα του Βενιζέλου: *«Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν. Η Ελλάς εκλήθη υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβη Σμύρνην ίνα ασφαλίση την τάξιν. Οι ομογενείς εννοούσιν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριον είναι αποφασισμένη η ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος. Διατελέσας μέχρι των Βαλκανικών Πολέμων υπόδουλος από τον αυτόν σκληρότατον ζυγόν, εννοώ*

ποία αισθήματα χαράς θα πλημμυρίσουν σήμερα τας ψυχάς των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

... Η ελληνική ελευθερία θα φέρη προς όλους, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείματος, την ισότητα και την δικαιοσύνην».

Το πρωινό της 2^{ης} Μαΐου 1919 άρχισε η αποβίβαση του ελληνικού στρατού σε διάφορα μέρη της προκουμαίας της Σμύρνης. Ένα δάσος από γαλανόλευκες υποδέχτηκε τον στρατό και ανάμεσά τους, ένα τεράστιο δαφνοστόλιστο πορτραίτο του Βενιζέλου. Κάτω από τις επευφημίες του Ελληνικού πληθυσμού οι στρατιώτες παρήλασαν στην προκουμαία. Για την γιορτινή για τον ελληνισμό της Σμύρνης ατμόσφαιρα της ημέρας εκείνης, χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Αλέξη Αλεξίου όπως καταγράφηκε από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών: *«Δύο Μαΐου του 1919 έγινε η ελληνική κατοχή. Όλη η Σμύρνη γιόρταζε ήταν σαν Πάσχα, ακούγονταν κανονιές από τα καράβια, παντού κυμάτιζε η γαλανόλευκη. Όλοι φορούσαμε στο στήθος μας εθνικές κονκάρδες. Όλοι τρέχουν στην προκουμαία κοπάδια, κοπάδια. Ξεφώνιζαν και τραγουδούσαν. Όλοι βιάζονταν να δουν τα ευζωνάκια, τον ελληνικό στρατό, τα ελληνικά καράβια: τον «Αβέρωφ», τον «Ατρόμητο», τον «Λέοντα». Έζησα τις αξέχαστες στιγμές της λευτεριάς...».*

Στις 6 Μαρτίου αποκαταστάθηκαν οι τουρκικές πολιτικές αρχές, όπως όριζε η συμμαχική εντολή για την κατάληψη της πόλης. Σε λίγες ημέρες εγκαταστάθηκε στην Ιωνική πρωτεύουσα και η ελληνική διοίκηση με επικεφαλής τον ύπατο αρμοστή Αριστείδη Στεργιάδη, πρόσωπο το οποίο διαδραμάτισε σημαντικό αλλά αμφιλεγόμενο ρόλο στην μικρασιατική επιχείρηση.

Στα τέλη Ιουνίου του 1919 σύσσωμος ο ελληνικός λαός της Σμύρνης υποδέχθηκε με έξαλλο ενθουσιασμό τον Σμυρναίο αρχιστράτηγο Λεωνίδα Παρασκευόπουλο.

Τον Αύγουστο του 1920 επιβλήθηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις στην σουλτανική κυβέρνηση η Συνθήκη των Σερβών, η οποία διέλυε την αυτοκρατορία και δημιουργούσε μια μεγάλη Ελλάδα. Η υπογραφή της δικαίωσε το όραμα της Μεγάλης Ιδέας και έκανε πραγματικότητα την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Η Ελλάδα προσαρτούσε την

ανατολική Θράκη, την Ίμβρο και την Τένεδο ενώ της αναγνωριζόταν κυριαρχικά δικαιώματα στην περιοχή της Σμύρνης.

Η ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων τον Νοέμβριο του 1920 και η επαναφορά στον θρόνο του γερμανόφιλου βασιλιά Κων/νου, έδωσε το πρόσχημα στους συμμάχους να εγκαταλείψουν την Ελλάδα.

Τον Μάιο του 1922 φθάνει στην Σμύρνη ο μητροπολίτης Πάφου και μεταφέρει μήνυμα αλληλεγγύης από τον κυπριακό στον μικρασιατικό λαό. Η επιστολή του Αρχιεπισκόπου Κύπρου, η οποία όπως έγραψε στην απάντησή του ο Χρυσόστομος *«βάλασαμον παρηγορίας ενεστάλλαξαν εις την καρδιάν των Μικρασιατών»* ανέφερε μεταξύ άλλων: *«Τμήμα αναπόσπαστον της όλης ελληνικής οικογένειας η νήσος ημών... ησθάνθη την ην και όλου του Ελληνικόν ανεκκάλητον χαράν, ότε την 2^{αν} Μαΐου 1919 ο ελληνικός στρατός ελάμβανε την εντολήν να φέρει μέχρι των ακτών και των μεσογείων της ηλιολούστου Ιωνίας του χαρμόσουνον ασπασμόν της ελευθέρας Πατρίδος...»*.

Όταν στις 18 Ιουλίου 1922 κηρύχθηκε η μικρασιατική αυτονομία οι σύμμαχοι ανακοίνωσαν στην ελληνική κυβέρνηση την άρνησή τους να τη δεχθούν.

Η από καιρό αναμενόμενη τουρκική επίθεση εκδηλώθηκε στις 15 Αυγούστου και η έως τότε αήττητη ελληνική στρατιά κατέρρευσε.

Από τις 19 Αυγούστου ο Στεργιάδης είχε δώσει επείγουσα και εμπιστευτική εντολή σε όλους τους αντιπροσώπους της ελληνικής διοίκησης να συσκευάσουν τα αρχεία των υπηρεσιών τους και να ειδοποιήσουν τους υπαλλήλους να είναι έτοιμοι για αναχώρηση. Ο λαός της Σμύρνης παρακολουθούσε πανικόβλητος την πόλη να γεμίζει από κυνηγημένους πρόσφυγες και καταπτοημένους Έλληνες στρατιώτες, που αναζητούσαν απεγνωσμένα δρόμο διαφυγής.

Είναι φανερό ότι όλα έχουν πια χαθεί. Οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές φρόντισαν την επιβίβαση του στρατού στα πλοία, αφήνοντας τους ανυπεράσπιστους κατοίκους στην τραγική τους μοίρα. Στο στρατηγείο ο λοχίας Κώστας Στούρνας θα υποστείει για τελευταία φορά την ελληνική σημαία: *«Να που την ώρα αυτή θα κατεβάσω από το κοντάρι της τη γαλάζια σημαία. Βγαίνω αδιάφορος και κοιτάω έναν όμιλο Τούρκων, που*

παρακολουθεί με περιέργεια και χαρά κάθε κίνησή μου. Κατεβάζω τη γαλανόλευκη σιγά – σιγά όπως γίνονταν τακτικά κάθε δειλινό εδώ και τρία χρόνια τώρα, κι αφήνω πάνω στο ψηλό κοντάρι της, το συρματόσκοινο, για να νομίσουν, ότι και το άλλο πρωί θα υψωθεί στη θέση της».

Στις 26 Αυγούστου το απόγευμα αναχώρησε ο Αριστείδης Στεργιάδης. Θα επιβιβαστεί σε αγγλικό πολεμικό. Από εκεί θα μεταφερθεί στη Ρουμανία και μετά στην Γαλλία, όπου θα μείνει μέχρι το τέλος της ζωής του.

Η Ελλάδα είχε πια εγκαταλείψει την Σμύρνη. Πολλοί δυστυχισμένοι κάτοικοί της βρήκαν καταφύγιο κοντά στον μητροπολίτη τους στο προαύλιο της Αγίας Φωτεινής. Ο Χρυσόστομος αρνήθηκε να φύγει, παρά τις επίμονες παραινέσεις, και έμεινε κοντά στο ποίμνιό του.

Στις 27 Αυγούστου οι πρώτοι Τσέτες μπήκαν στην πόλη και άρχισαν οι βιαιοπραγίες κατά των Χριστιανών. Ο παλιός διοικητής της πόλης Νουρεντίν μπέης, ανέλαβε ξανά τα καθήκοντά του και αφού ζήτησε να παρουσιαστεί ο Χρυσόστομος μπροστά του, τον παρέδωσε στον εξαγριωμένο τουρκικό όχλο στα χέρια του οποίου βρήκε μαρτυρικό θάνατο.

Οι Αρμένιοι δέχθηκαν το πρώτο κύμα των σφαγών και της λεηλασίας. Γράφει ο Χρήστος Αγγελομάτης: *«Από της νυκτός όμως της 31^{ης} Αυγούστου που το έργον της καταστροφής δια πυρός και σιδήρου της Αρμενικής συνοικίας είχε τερματισθή οι Τούρκοι στράφηκαν εξ ολοκλήρου προς τας Ελληνικάς».*

Την τελευταίαν ημέρα του Αυγούστου ξεκίνησε η πυρκαγιά. Οι Τούρκοι πυρπόλησαν στην αρχή την Αρμενική συνοικία και σύντομα επεκτάθηκε η φωτιά σε όλες τις ελληνικές γειτονιές. Σκηνές φρίκης και αποτροπιασμού διαδραματίστηκαν κάτω από τα βλέμματα των πληρωμάτων των συμμαχικών πλοίων. Χιλιάδες κόσμος συνωστίζονταν στην προκυμαία, κυνηγημένοι από τους Τούρκους και τη φωτιά. Ο διοικητής Νουρεντίν δίνει προθεσμία δύο εβδομάδων για την αναχώρηση του χριστιανικού πληθυσμού. Οι άνδρες από 18 έως και 45 ετών θα παρέμεναν ως αιχμάλωτοι μέχρι το τέλος των εχθροπραξιών. Οι σφαγές και οι λεηλασίες εντάθηκαν. Ο Αμερικανός πρόξενος στην Σμύρνη Τζώρτζ Χόρτον γράφει: *«Χιλιάδες υποφέρουν και πεθαίνουν στην Σμύρνη. Η κατάσταση των ανθρώπων αυτών ξεπερνά κάθε περιγραφή».*

Δεν θυμάμαι επεισόδιο στην ιστορία παρομοίων ανθρωπίνων συμφορών. Έχοντας πίσω τους τα φλεγόμενα σπίτια τους, οι άνθρωποι αυτοί μένουν επί ώρες και ημέρες στην προκυμαία της Σμύρνης – γυναίκες, άνδρες, παιδιά – κραυγάζοντας και εκλιπαρώντας για να φύγουν». Όσοι άνδρες πιάσθηκαν αιχμάλωτοι και δεν θανατώθηκαν αμέσως, οδηγήθηκαν σε πορείες θανάτου προς το εσωτερικό απ' όπου λίγοι κατάφεραν να επιστρέψουν.

Τις τραγικές εκείνες μέρες η Σμύρνη ξεθεμελιώθηκε. Η φωτιά απλώθηκε στις χριστιανικές συνοικίες και αποτέφρωσε τέσσερα εκατομμύρια στρέμματα. Κάηκαν σχεδόν όλοι οι ορθόδοξοι ναοί της πόλης τα ιδρύματα τα σχολεία. Τρεις χιλιάδες χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και πολιτισμού τερματίστηκαν βίαια μέσα σε 15 ημέρες.

Είναι σχεδόν ακατόρθωτο να βρει κανείς λόγια να περιγράψει τις φρικτές σκηνές εκείνων των ημερών. Μόνο ο άμεσος λόγος της περιγραφής των αυτοπτών μαρτύρων, μπορεί να δώσει το μέγεθος της ανθρώπινης τραγωδίας:

«...Τα πρώτα μηνύματα της Καταστροφής μας ήρθαν με την οπισθοχώρηση του στρατού μας. Είδα αξιωματικούς στο δρόμο, που ξήλωναν και πετούσαν τα γαλόνια τους και τα παράσημά τους.

Ένα μεσημέρι έγινε μεγάλη φασαρία και κακό, μαθεύτηκε, ότι οι Τούρκοι βάλαν φωτιά στη συνοικία της Αρμενίας. Είχα ένα προαίσθημα. Μια κατάθλιψη μου βάραινε τη ψυχή και δεν μπορούσα να το εξηγήσω. Δεν αργήσαμε να δούμε τους πρώτους καπνούς της φωτιάς. Ο κόσμος άρχισε να φεύγει από τη Σμύρνη, γιατί η φωτιά όλο μεγάλωνε...

Όλος αυτός ο κόσμος, χιλιάδες κόσμος, προχωρούσε προς το Κορδελιό, γιατί διαδίδονταν πως στο Κορδελιό αράζουν διάφορα βαποράκια και σώνουν τον κόσμο...

Όταν έφεξε η μέρα, είδαμε να έρχεται από το Κορδελιό προς τη Σμύρνη τουρκική καβαλαρία, οπλισμένη με σπαθιά. Πιο πίσω ακολουθούσαν Τσέτες.

Τότε μας βρήκαν τα χειρότερα, οι Τσέτες πέσαν απάνω στον κόσμο και κάναν όλων των ειδών τα εγκλήματα. Χτυπούσαν τους άντρες και τους ζητούσαν παράδες, και μαλαματικά από τις γυναίκες. Αρπούσαν όποια κοπέλα

τους σφαντούσε και την ντρόπιαζαν, φόβος και τρόμος μας έπιασε όλους. Ήταν ο κόσμος θάλασσα, χιλιάδες κόσμος, που έκλαιε και βογκούσε. Προχωρούσαμε, όπου προχωρούσαν όλοι, προς το Κορδελιό. Από κει θα σωθούμε.

Σαν πλησιάζαμε στο χωριό Πετρωτά είδαμε να 'ρχεται προς το μέρος μας ένα άλλο μπουλούκι, δηλαδή με αντίθετη κατεύθυνση. Μουρμουρίστηκε σε λίγο, ότι οι Τούρκοι διώχνουν τους χριστιανούς από το Κορδελιό, για να τους εμποδίσουν να φύγουν από κει. Κλαυθμός και οδυρμός!

Ο κόσμος τα 'χασε πια, απελπίστηκε τελείως. Άλλοι κλαίγαν, άλλοι χτυπιούνταν και μοιρολογούσαν κι άλλοι σέρναν τα πόδια τους και σώπαιναν. Ο βόγκος, ο θρήνος έγιναν ένα δυνατό βουητό. Σε μια στιγμή δεν πιστεύαμε τα μάτια μας. Γυναίκες πολλές, με σειρά ατελείωτη από το μπουλούκι που ερχόταν από το Κορδελιό, σπρώχνοντας η μια την άλλη και σκύφτοντας, τραβούσαν κατά τους ψηλούς βράχους, εκεί στα Πετρωτά. Ώσπου να καλοκαταλάβεις, πηδούσαν και χάνονταν μέσα στη θάλασσα. Πολλές απ' αυτές κρατούσαν αγκαλιά και τα μωράκια τους. Πλάι τους, πάνω από τα κεφάλια τους, ήταν οι Τσέτες, έτοιμοι να τις ντροπιάσουν, και ήθελαν να γλυτώσουν από τα χέρια τους, να πέσουν όσο πιο γρήγορα γινόταν στο γκρεμό, να χαθούνε...

Τη μέρα του Σταυρού, 14 Σεπτεμβρίου, μέρα σημαδιακή, μας πήρε ο πατέρας, περπατήσαμε κάμποσο και μπήκαμε στο μπουλούκι για να μπαρκάρουμε. Στο σημείο αυτό ήταν και στρατιωτικοί ξένης υπηκοότητας, όχι Τούρκοι. Πιάσαν τον μπαμπά μου και τον παππούλη μου και τους χώρισαν από μας. Τελικά ο πατέρας μου κι ο παππούλης μου μείναν, κι εμείς τα παιδιά με τη μητέρα μας και τη νενέ μας μπήκαμε στο βαπόρι «Ισμίντι».

Μόλις ξεκίνησε το βαπόρι, η μητέρα μου από την απελπισία της ήθελε να πέσει στη θάλασσα και την συγκράτησαν οι άλλοι πρόσφυγες. Εμένα πρήστηκε ο λαιμός μου και πονούσα αβάσταχτα. Και μ' όλα αυτά έβλεπα τη φλεγόμενη Σμύρνη μέσα στο καράβι που σιγά σιγά απμακρύνονταν...»

(Αλέξης Αλεξίου, Σμύρνη)

«...Κατεβήκαμε από το χωριό στη Σμύρνη. Λέγαμε πως θα γυρίσουμε πίσω. Πήγαμε και ακουμπήσαμε στην εκκλησία του Αη Γιάννη. Ήταν εκεί πολύς κόσμος. Ένας γνωστός του πατέρα μου μας πήρε στο σπίτι του. Εκεί καθίσαμε. Αυτός πήρε τους δικούς του κι έφυγε χωρίς να μας πει τίποτε, έφυγε κρυφά. Μπήκαν οι Τούρκοι, σφάξαν τον πατέρα μας, τη μάνα μας, το θείο μας, τη θεία μας και τα τρία αδέρφια μου. Εγώ με τα πιο μικρά αδερφάκια μου, το ένα ήταν δυόμισι χρονών και το άλλο τρεισήμισι ήμασταν χωμένα κάτω από ένα παταράκι και δε μας είδαν. Καθίσαμε εκεί δώδεκα μέρες, ούτε φαΐ, ούτε νερό...»

(Θεοδώρα Κοντού, Γκριζαλιά)

«...Ήμασταν στην Πούντα. Στέκαμε γραμμή για να μπαρκάρουμε. Ό,τι είχαμε, μπόγους, βαλίτσες, τα πατούσαν, για να περάσουν. Πέρασε η μητέρα μου, η αδερφή μου έπεσε κάτω, ο κόσμος την πατούσε, δεν μπορούσε να σηκωθεί. Ένας στρατιώτης καθώς βάσταγε το μωρό της, το τρύπησε με την ξιφολόγχη. Το πέρασε από τη μια άκρια της φασκιάς έως την άλλη. Τι να κάνει; Το βάλει σε μίαν ακρούλα. «Ζήσε, κόρη μου, για τα άλλα σου παιδιά», της είπε η μάνα μας. Εγώ ακόμη δεν είχα περάσει τη ζώνη και με τραβά ένας Τουρκαλός από το χέρι και μου λέει: «Ντουρ, μωρή». Βάζω κάτι φωνές, κάτι κλάματα, φωνές και η μάνα μου. Πέρασαν πεντέξι, εμένα πού να μ' αφήσει να περάσω. «Αχ, παιδάκι μου», λέει η μάνα μου. Πέφτει κάτω και λιποθυμά. Στο μεταξύ ο Τούρκος μου δίνει ένα σκαμπίλι, που άστραψε το φως μου. «Τσικάρ παρά» λέει. Θυμήθηκα το πεντόλιρο, του το 'δωσα. Μ' αυτό γλίτωσα. Μου δίνει μια σπρωξιά. Πέφτω κάτω. Κι έσπασα τα γόνατά μου. Έχασα και το ένα παπούτσι μου. Πέταξα και το άλλο στη θάλασσα. Εκεί πια οι Ιταλοί μας ανέβασαν αγκαλιά στο καράβι.

Οι Γάλλοι δείξαν βρωμερή στάση. Όσοι κατάφεραν να σκαρφαλώσουν στα καράβια τους, τους ρίχναν πίσω στη θάλασσα. Και παλικάρια, πιο πολύ τα παλικάρια ξανάριχναν στο νερό. Σαν τους βλέπαν να ζυγώνουν, τους πετούσαν ζεματιστό νερό, για να μην μπορέσουν ν' ανέβουν. Οι Εγγλέζοι κάναν, ό,τι κάναν, μα σα πήγαινε κανείς στα πλοία τους να σωθεί, τον δέχονταν καλά. Δεν τον διώχναν...».

(Άννα Καραμπέτσου, Νυμφαίο)

«...Μείναμε οι γυναίκες και τα παιδιά. Σκόρπιοι, ακόμη και οι συγγενείς, κατεβήκαμε μ' έναν μπόγο ρούχα στην Πούντα της Σμύρνης. Κάθε νύχτα οι Τούρκοι συρνόντουσαν κρυφά, ως εμάς, και έκαναν επίθεση στα κορίτσια. Κείνην την ώρα θα ήθελες να είσαι εκατό χρονών. Πόσες δεν μασκαρεύουνταν και δεν ντύνονταν γριές, για να μην τις πλησιάζουν. Κάναν επίθεση. Φωνές, βοή ο κόσμος! Τα καράβια έριχναν τους προβολείς. Σταματούσαν προσωρινά, και πάλι τα ίδια. Φεύγαμε και πηγαίναμε στο νεκροταφείο. Κρύβαμε τα κορίτσια μέσα στα μνήματα, κι εμείς καθόμασταν από πάνω. Εκεί, δεν κινδυνεύαμε και από φωτιά.

Βλέπαμε κανένα καράβι, μας φαίνονταν πως μπορούσαμε να φύγομε, τρέχαμε στην Πούντα. Και συνωστισμός, συνωστισμός! Γυναίκες, παιδιά κάτω των δεκατεσσάρω χρονώ και γέροι πάνω από εβδομήντα. Τους άλλους τους κράτησαν ομήρους. Πόσοι δεν κατρακύλησαν στη θάλασσα! Κοπέλες, κορμιά, μπόγοι στην επιφάνειά της...»

(Μαρία Χάππα, Τζιμόβασι)

«...Εμείς βρισκόμασταν στη Σμύρνη. Πλημμύρα οι μαχαλάδες στο αίμα. Βάλανε φωτιά οι Τούρκοι, μια ώρα μακριά. «Μη φοβούστε, είναι μακριά», μας είπε ο νοικοκύρης του σπιτιού που μέναμε. Σ' ένα τέταρτο η φωτιά είχε έρθει σ' εμάς. Ρίχνανε βενζίνη και προχωρούσε. Βγήκαμε στο δρόμο. Φωτιά από τη μια, θάλασσα από την άλλη. Βρισκόμασταν στη μέση. Και οι Τσέτες βρίσκονταν στη μέση, και σφάζαν και σκοτώναν.

Τη νύχτα οι Τσέτες έκαναν επίθεση ν' αρπάξουν, να σφάξουν, ν' ατιμάσουν. «Βοήθεια! Βοήθεια!», φώναζε ο κόσμος. Τα εγγλέζικα πλοία ήταν απέναντι. Έριχναν τους προβολείς. Σταματούσαν για λίγο. Πάλι έκαναν επίθεση, και πάλι τα ίδια.

Έβγαλαν, μετά, ιταλικά και ελληνικά πλοία και μας πήραν. Πόσους; Ούτε ένα 20% δεν επήραν...»

(Ελένη Καραντώνη, Μπουνάρμπασι)

«...Η φωτιά προχωρούσε. Ο κόσμος βγήκε στους δρόμους και τραβήξαν όλοι στην παραλία. Στο λεγόμενο Κορδόνι συγκεντρώθηκε όλος ο πληθυσμός. Και εκεί έφταξε η φωτιά.

Ο κόσμος προσπαθούσε να βγει έξω από την πόλη, πηγαίνοντας στην φρουρά κοντά. Οι φρουροί τους σκοτώναν και δεν τους αφήναν να σπάσουν την ζώνη, να βγούνε έξω και να φύγουν από κει.

Από την άλλη μεριά ήταν η φωτιά, δεν μπορούσαν να περάσουν, να φύγουν. Τότε όσοι ξέραν μπάνιο πέφταν στην θάλασσα. Αν τους βλέπαν οι Τούρκοι, τους σκότωναν μέσα εκεί. Εάν δεν τους βλέπαν, έφταναν στα συμμαχικά πολεμικά καράβια, που ήταν αραγμένα και υποστήριζαν τους Έλληνες. Τους άφηναν και σκαρφάλωναν απάνω στα καράβια και μόλις μπαίνουν μέσα, τους ξανάριχναν στη θάλασσα! Άλλοι πνιγόντουσαν κι άλλοι έβγαιναν πάλι όξω...

Φτάνοντας στην Πούντα μας πιάσαν Τούρκοι πολίτες και μας κλείσαν μέσα σε κάτι φυλακές.

Το πρωί συγκεντρωθήκαμε πέντε χιλιάδες αιχμάλωτοι. Περνούσαμε από τους τουρκομαχαλάδες. Περάσαμε και από την Οβριακή. Οι Οβραίοι μας αποδοκίμαζαν χειρότερα από τους Τούρκους. Φτάξαμε στον Άγιο Κωνσταντίνο, στα Χιώτικα, όπου άρχισε η μεγάλη σφαγή...

Προχωρούσαμε για το Μπουνάρμπασι, όπου φθάσαμε το βράδυ και μας βάλανε σε συρματοπλέγματα. Άρχισαν και παίρναν πέντε – πέντε και πηγαίνουν και τους σφάζαν...

Μετά κινήσαμε κινήσαμε για τη Μαγνησία. Εφτάξαμε το βράδυ και παραμείναμε εκεί. Έναν – έναν μας γδύσαν, όπως μας γέννησε η μάνα μας, και ψάχναν όλα τα μέρη των ρούχων, μήπως βρουν χρήματα. Το πρωί μπήκαμε μέσα στη Μαγνησία. Εμαζεύτηκαν όλοι οι Τούρκοι με σίδερα στα χέρια, με σπαθιά και στάθηκαν από την μια κι από την άλλη άκρια του δρόμου, που θα περνούσαμε και ανεβοκατέβαζαν τα σίδερα και τα σπαθιά και όποιος πρόφτανε και έσκυβε είχε καλώς, όποιος δεν πρόφτανε τον σκότωναν.

Ύστερα μας βάλαν στις αποθήκες κάποιου εργοστασίου. Οι αποθήκες αυτές ήταν από ασβέστη. Όπως επατούσαμε μέσα, σηκωνόταν η σκόνη του

ασβέστη και με την αναπνοή μας απορροφούσαμε τη σκόνη του. Είχαν κάνει εγαύματα τα χείλη μας και το στόμα μας...

Ο προορισμός των αιχμαλώτων ήταν μέχρι τη Μαγνησιά. Εκεί ήρθε κάποια διαταγή να σταματήσει ο σκοτωμός και να καταγραφούν οι αιχμάλωτοι. Από τις πέντε χιλιάδες είχαμε μείνει χίλιοι. Οι τέσσερις χιλιάδες σκοτώθηκαν στο δρόμο...»

(Παναγιώτης Μαρσέλος, Σμύρνη)

Αυτό το μικρό αφιέρωμα είναι ένας ελάχιστος φόρος τιμής στον μικρασιατικό κόσμο, που παρά το βαρύ φόρο αίματος που πλήρωσε, δεν χάθηκε αλλά προσφύγεψε μόνο. Οι 1,5 εκατομμύρια Έλληνες που ξεριζώθηκαν από την γενέθλια Γη εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια και τις περιουσίες τους και να καταφύγουν πρόσφυγες στην ίδια τους την πατρίδα. Οπλισμένοι με υπομονή και κουράγιο δημιούργησαν μια εποποιία στην μητέρα πατρίδα τους την Ελλάδα.

Οι άνθρωποι αυτοί με την εργασία τους, τις επιστημονικές και τεχνοκρατικές γνώσεις τους, το πάθος τους για δημιουργία και διάκριση, συνέβαλαν στην οικονομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη τους έθνους. Μπορεί να έφτασαν στην Ελλάδα ρακένδυτοι, είχαν όμως μέσα τους την φλόγα της δημιουργίας και σύντομα αναδείχθηκαν σε πρωταγωνιστικό παράγοντα της νέας πατρίδας τους, με τις επιδόσεις τους στα Γράμματα, τις Τέχνες, τις Επιστήμες και την Οικονομία.

Σήμερα, οι απόγονοι της ηρωικής εκείνης γενιάς διατηρούν ακόμη στην καρδιά και το μυαλό τους άσβεστη τη μνήμη της κοσμοπολίτισσας, της «άπιστης» Σμύρνης, όπως την ονόμαζαν οι Τούρκοι, γιατί είχε κατά πλειοψηφία Έλληνες κατοίκους (220.000 Έλληνες στους 360.000 κατοίκους), της Σμύρνης της ελληνικής και είναι περήφανοι, όπως όλοι οι Έλληνες, ως κληρονόμοι αυτού του μεγάλου ελληνικού πολιτισμού, του Ιωνικού!